పైకి వచ్చినవాడు

సీతారామారావు ఒక విచిత్రమైన వాతావరణంలో పెరిగాడు. అతడు హైస్కూలు చదువు పూర్తిచేసినదాకా ఉన్న ఊరు విడిచిపెట్టి వెళ్ళలేదు. ఆ ఊరే అతని ప్రపంచంగా ఉండేది. ఎందుకంటే అతని అయినవాళ్ళంతా అక్కడే ఉండేవాళ్లు. అతని మేనత్తలిద్దరినీ ఆ ఊరే ఇచ్చారు. అతని అక్కను కూడా మేనరికం ఇచ్చారు. హైస్కూలు తప్ప చెప్పుకోదగిన సంస్థ మరేదీ లేని ఆ గ్రామంలో ప్రతిమూలా సీతారామారావు సొంతం లాగుండేది - కొన్ని బంధువుల ఇళ్ళు, కొన్ని స్నేహితుల ఇళ్లు, కొన్ని బాగా ఎరిగున్న వాళ్ళ ఇళ్లు, మిగిలినవి కూడా అంతా తెలిసిన ఇళ్ళే. ఊళ్ళో ప్రతి వీధి గురించీ సీతారామారావుకు ఏవో స్మరణలున్నై. ఊరినిండా అతను ఎక్కిన చెట్లే. అతని జీవితం ఆ వూరితో బాగా పెనవేసుకొని పోయింది.

అతని చిన్నప్పటి వాతావరణంలో ఉండిన మరొక విశేషమేమిటంటే, వాళ్ళ వాళ్ళు చాలా సాధారణ కుటుంబమయినప్పటికీ దారిద్ర్యమూ, సంపదా అనే ద్వంద్వం ఎన్నడూ అతన్ని బాధించలేదు. వాళ్ళది చిన్న పెంకుటిల్లు. వాళ్ళ చిన్న మేనత్తగారిది రెండు నిట్టాళ్ళ పాకా, పెద్ద మేనత్త డాబా వేయించింది. అయితే తన ఇంటికన్న పెద్ద మేనత్త ఇల్లు గొప్పదనిగాని, చిన్న మేనత్త ఇల్లు తక్కువదనిగాని అతనికెన్నడూ తట్టలేదు - తట్టేటట్టు ఎవరూ చేయలేదుకూడా. తీరే అవకాశంలేని కోరికలు లేనివాడికి ఐశ్వర్యం గురించీ, దారిద్ర్యం గురించీ ఆలోచనలు రావు. అటువంటి వాడు 'నేను డబ్బున్నవాణ్ణి, డబ్బులేనివాణ్ణి' అనుకోడు. సీతారామారావు కూడా అట్లాగే పెరిగాడు. అతని బంధువర్గంలో మనిషి ఆదరం హెచ్చుగా ఉండేది. వాళ్ళ మధ్య కలహాలూ, కక్షలూ, సాధింపులూ రావటం సీతారామారావు ఎరగనే ఎరగడు. అతని అక్కగారి భర్తా, బావగారూ ఆస్తులు పంచుకున్నప్పుడు తమ్ముడికి మంచివాటా వచ్చిందన్న అభిప్రాయం అన్న ప్రకటించినప్పుడు సీతారామారావు తండ్రి, "వాడేం కట్టుకు పోతాడుట్రా? అవసరం వస్తే తనదంతా తెగనమ్మి నీకు పెట్టడూ?" అన్నాడు. అందులో అతిశయోక్తి కూడా ఏమీలేదు. ఎందుకంటే అందుట్లో ఎవరికి ఏ అవసరం వచ్చినా నలుగురూ కమ్ముకునేవాళ్ళు. ఎవరూ తీర్చలేనంత అవసరాలు రానూలేదు.

నిజానికి మానవజాతి యావత్తూ ఎంతోకాలంపాటు ఇటువంటి ఏర్పాటుమీద కాలం వెళ్ళబుచ్చలేదు. జీవితంలో పెద్ద పరివర్తన లేని సమయాల్లో ఒకటి రెండు తరాల మధ్య మాత్రమే తాత్కాలికంగా ఇటువంటి పొత్తు కుదురుతుంది. అటువంటి వాతావరణం సాధ్యమవుతుంది. కాని సీతారామారావు ఆ వాతావరణం తప్ప మరేమీ ఎరగని కారణం చేత ప్రపంచమంతా ప్రతి యుగంలోనూ ఆ పద్ధతినే నడిచిందనీ, నడుస్తుందనీ పొరపడ్డాడు.

❀ ❀ ❀ ❀ ❀

సీతారామారావు కాలేజీ చదువు కోసం పైవూరు వెళ్ళవలసి వచ్చినపుడు చాలా బాధపడ్డాడు. తనకు గల సర్వస్వమూ వొదిలేసి ఏ అరణ్యవాసమో పోతున్నట్లనిపించిందతనికి. అతని వెంట ఊరికుర్రాళ్ళు మరిద్దరు కూడా బయలుదేరారు. సీతారామారావు అన్న ఈ ముగ్గుర్నీ తన బండిలో ఎక్కించుకుని హైరోడ్డుదాకా తోలుకుపోయాడు. సీతారామారావు అన్న రాఘవులు చదివేటప్పుడు ఊళ్ళో మిడిల్ స్కూలుండేది. రాఘవులు ఉన్నంతవరకూ చదివి, తరవాత వ్యవసాయంలో ప్రవేశించి తండ్రికి సాయపడసాగాడు. అతనికి పెళ్ళయింది. ఇద్దరు పిల్లలు కూడానూ.

బస్సు వచ్చిందాకా రాఘవులు తిరిగిపోలేదు. ఏవేవో విషయాలు మాట్లాడుతూ నిలబడ్డాడు. సీతారామారావు ఎక్కువగా మాట్లాడలేదు. కాని అన్నను చూచి గర్వపడ్డాడు. రాఘవులంత మంచివాడు ఊళ్ళోలేడని అందరూ అనుకునేవాళ్ళు, అతనిలో ఏకోశానా స్వార్థమూ, కోపమూ లేనట్టుండేది.

బస్సు వచ్చింది. ముగ్గురు కుర్రాళ్ళూ ఎక్కారు. రాఘవులు బండి మళ్ళించుకుని బయలుదేరాడు. బస్సు కాలవ వంతెన ఎక్కి దిగేదాకా సీతారామారావు అన్న తోలుకుపోయే బండిని చూస్తూనే ఉన్నాడు. ఆ బండిలో తన పంచ ప్రాణాలూ ఇంటికి తిరిగిపోతున్నట్టనిపించింది. సమ్మెచేసినట్టుగా ముగ్గురూ మాట్లాడటం మానేశారు. మరో అరగంట గడిచినాక మిగిలిన కుర్రాళ్ళల్లో ఒకడు తనకేసి తిరిగి, "ఏరా? ఈపాటికి రాఘవులన్నయ్య వాముల్దొడ్డికాడికి పోయి ఉండడూ?" అనేసరికి సీతారామారావుకు ఏడుపు వచ్చినంత పని అయింది. మరి కాస్సేపటికల్లా రైలు స్టేషను వచ్చేసింది.

టిక్కెట్లుకొని రైల్లో ఎక్కి కూచున్న మరుక్షణం నుంచీ సీతారామారావుకు తన జీవితం మీద తనకేమీ అధికారం లేనట్టయింది. అయితే అది కేవలం భ్రమ. ఆ క్షణానే అతని మనస్సు ఈ మారిన పరిస్థితులకు అనుగుణంగా మారే ప్రయత్నం రహస్యంగా ప్రారంభించింది.

"మన వాళ్ళందరిలోకి పెద్ద చదువు చదవబోతున్నవాణ్ణి నేనే. చదవగానే సరికాదు. నలుగురికీ సాయపడాలి. పొలం అన్నకుంటుంది. నే నందులో దమ్మిడీ ముట్టుకోకుండా

జరుపుకోవాలి. కాకపోయినా ఏం పొలం? అన్నకిప్పుడే ఇద్దరు కొడుకులు. ఇంకా పుట్టుకొస్తారు. ముగ్గురు నలుగురు పుట్టి పంచుకుంటే ఏమొస్తుంది? తిండికి చాలదు. లాభంలేదు. నా సంపాదనతో ఒక్కొక్క కుంటే కొని పొలం చేర్చాలి. అన్న పిల్లలకు చదువులు చెప్పించాలి. వాళ్ళు కూడా సంపాదించుకోగలిగితే ఇబ్బంది ఉండదు...."

సీతారామారావు ఆలోచనలు గాలికి కొట్టుకుపోసాగాయి. షావుకారు కోటయ్య గారికి మెరకా మాగాణీ కలిసి నూటయాభై ఎకరం. ముగ్గురు పిల్లలు, వాళ్ళకి ముగ్గురేసి పుడితే? పెద్ద ఆస్తి ముక్కచెక్కలై పోవటానికి మూడు తరాలు కూడా పట్టదు గద!... బియ్యే పాసయితే కనీసం నెలకో యాభై తెచ్చుకోవచ్చు. ఆరేడుపుట్ల జీతం వస్తే అడగనే అక్కర్లేదు.

నిరాశ కలగకుండా ఉండగలందులకు సీతారామారావు యాభై రూపాయలు నెలజీతం లెక్కవేసుకున్నాడేగాని నూరు నూట యాభై దాకా సంపాదించగలనని అతనికి ధైర్యం లేకపోలేదు. అయితే పానకంలో పుడకలాగా ఒక్క ఆలోచన అతని గొంతు కడ్డం పడింది - అంత ఉద్యోగం చెయ్యాలంటే పొరుగూరు వెళ్ళాలి! పుట్టి పెరిగిన ఊళ్ళో ఉండి ఉద్యోగం చెయ్యటం సాధ్యంకాదు, ఏం చేసేట్టు?

❁ ❁ ❁ ❁ ❁

ఆ ప్రశ్నకు కాలమే సమాధానం చెప్పింది. సీతారామారావు బియ్యే పూర్తి చేసేసరికి కాటకం వచ్చి ధరలు పడిపోయినై. అతని చదువుకని చేసిన అప్పు కింద ఆరెకరాల పొలం తెగనమ్మవలసి వచ్చింది. తండ్రికి పక్షవాతం వచ్చింది. రాఘవులన్న నలుగురు పిల్లల తండ్రి అయినాడు. ఇప్పుడు తను కోటయ్యగారి తూర్పు పొలం కమతానికి చేస్తున్నాడు. జీవితం ఎంతమాత్రం సుఖంగా లేదు. సీతారామారావుకు ఉద్యోగం లేదు. గోళ్ళు గిల్లుకుంటూ కూచున్నాడు.

కాని ఊరు పాచిపోయిన చద్దికూడులాగా తయారయింది. చలికాలం రాగానే ఎవరి ఇళ్ళలో వారు దూరి తలుపులూ కిటికీలూ బిడాయించుకున్నట్టుగా అయిపోయినారు జనం. బంధువుల ఇళ్ళు పూర్వం స్వంత ఇళ్ళల్లే వుండేవి. ఇప్పుడు పరాయి ఇళ్ళల్లే ఉన్నై.

"బోలెడంత డబ్బు తగలేసి పెద్ద చదువు చదివావు. ఈ వూళ్ళో కూచుంటే ఏముందిరా? ఎక్కడికన్నా వెళ్ళి నాలుగురాళ్ళు సంపాదించుకుని నీ దారిని నువు బతుకు. నీ అన్న సంసారం ఈదలేక రెక్కలు విరుచుకుని నానా హైరానా పడుతున్నాడు. వాడికి నీ బరువు కూడా దేనికి?"అని చాలామంది సలహా యిచ్చారు.

ఎవరో పిలిచి తనకేదో ఉద్యోగం ఇస్తారని సీతారామారావు భ్రమ. తాను పొరుగూరు వెళ్ళి నలుగుర్ని యాచించి, కొందరిచేత లేదనిపించుకుని దొరికిన చోట ఉద్యోగం

సంపాదించుకొనటమన్నది అతనికి చాలా అవమానకరంగా తోచింది. అయినా తనకు అది తప్ప మార్గాంతరంలేనట్లు అందరూ చెబుతున్నారు. అంతకన్నా తన అన్నచేసే పనే మగసిరిగా ఉంది – మనిషి ఎంత హైరానా పడుతున్నా!

మొత్తానికి సీతారామారావు ఒక ఏడాదల్లా అన్నకి బరువుగానే వున్నాడు. తరువాత అతనికి పెళ్ళయింది. బస్తీ పిల్లనే చేసుకున్నాడు. మామగారు ప్లీడరు. బాగా సంపాదించుకుంటున్నవాడు. మునిసిపల్ వ్యవహారాలలో ఒక వర్గానికి సలహాలిస్తూ పలుకుబడి ఉన్నవాడు. సీతారామారావుకు ఆ సంబంధం రావటం చాలా అదృష్టమని అందరూ అన్నారు. పిల్ల కొంచెం స్థూలంగా ఉన్నా అనాకారికాదు.

పెళ్ళి అయినాక సీతారామారావు మామగారి ఇంటనే జాస్తిగా ఉంటూ వచ్చాడు. అతనికి అదే సుఖంగా ఉంది. ఇక్కడ అతను ఎవరి ఆర్థిక చిక్కులూ ఎదుర్కోనవసరం లేదు. తన మామూలు ఖర్చులు కూడా ధారాళంగా వెళ్ళిపోతున్నాయి.

మామగారు సీతారామారావుకు క్లబ్బు గుమాస్తాగిరీ ఇప్పించాడు. కరువు రోజుల్లో నలభై రూపాయల జీతం. పెద్ద పెద్ద వాళ్ళందరితోనూ పరిచయం, కొద్దిగా పలుకుబడికూడా. ఈ నలభై లోనుంచి కనీసం పదో పదిహేనో అన్నకి పంపుమని సీతారామారావు అనుకున్నాడు. కాని ఎందుకో పడలేదు. ఈ మాట భార్యతో అంటే ఇంత చిన్న మొత్తాలను గురించి నిరసనగా మాట్లాడింది.

"తిండి ఖర్చూ, ఇంటి ఖర్చూ లేదాయె. మంచి బట్టలు కొనుక్కోరాదూ?" అన్నది భార్య. భార్య ముచ్చట తీర్చటం కోసం ఖరీదైన సూటు కుట్టించాడు సీతారామారావు.

❀ ❀ ❀ ❀ ❀

ఇంతలో ఎన్నికలు వచ్చాయి. కాంగ్రెసు ఎన్నికల్లో పోటీచేయ నిశ్చయించి ప్రణాళిక ప్రకటించింది. ఆ ప్రణాళికను ఉన్నదున్నట్లు కాపీకొట్టి ఒక రాజాగారు తామొక పార్టీ లేవదీసి వేరు వేరు నియోజక వర్గాల్లో నిలబెట్టటానికి అభ్యర్థులను వెతికారు. ఆయనకు చిక్కినవారిలో సీతారామారావు మామగారొకడు.

ఆయన సీతారామారావును వెంట పెట్టుకొచ్చి మద్రాసు కాస్మాపాలిటన్ క్లబ్బులో దిగాడు. ఈ కొత్తపార్టీ గెలుస్తుందనీ, ప్రభుత్వం నిర్వహిస్తుందనీ ఎవరి అంతరాత్మలలోనూ అట్టే ధైర్యం ఉన్నట్టు కనబడలేదు. అదివరకే దెబ్బతిన్న జస్టిస్ పార్టీకి మరొక బురఖా తొడిగి రంగంమీదికి తీసుకొస్తున్నారు. ఇది అందరికీ తెలిసిన రహస్యం. సీతారామారావు మామగారిలాంటి వాళ్ళు పూర్వం బహిరంగంగా కాంగ్రెసు ఉద్యమాలతో సానుభూతి చూపినవారు. ఈ ఎన్నికలలో ఈ పార్టీకి పెద్ద అండ. ఎన్నికల ఖర్చుకు కొంత డబ్బు తీసుకుని మామా అల్లుళ్ళు తిరిగి వచ్చారు.

ఆ పార్టీ అభ్యర్థుల జాబితాలో సీతారామారావు మామగారి పేరు పడింది. ఎన్నికల ప్రచారం ఆరంభమయింది. ప్లీడరుగారికి డొక్కు కారొకటి ఉన్నది. (ఇది కూడా ఆయన అభ్యర్థిత్వానికి తోడ్పడిన మాట అబద్ధం కాదు). ప్లీడరుగారు తన అనుచరులతో, అల్లుడితో ఎన్నికల ప్రచారానికి బయలుదేరాడు. కొద్దిరోజులపాటు పలుకుబడిగల వాళ్ళ చుట్టూ తిరిగారు. వారిలో కొందరు తమకిందనున్న ఓట్లు ప్లీడరుగారికే వచ్చేట్టు చూస్తామన్నారు. కొందరు నమ్మకంగా చెప్పలేమన్నారు.

"ఈ ఎన్నికలలో నేను ఓడినా నాకభ్యంతరం లేదు. నాయందు విశ్వాసం వున్నవాళ్ళ వోట్లు నాకు పడితేచాలు. నేను మాత్రం కాంగ్రెసువాణ్ణి కానా? ఈసారి కాంగ్రెసు గెలవదు. కాంగ్రెసు ఎన్నికలకు నిలబడడం మహాత్మాజీ దగ్గిర్నుంచీ ఎవరికీ ఇష్టం లేదు. నేను పోటీచేయకపోతే ఇంకో క్షుద్రుడు వస్తాడని నిలబడటమే. పార్టీని చూచి నాకు వోటివ్వవద్దు. నన్ను చూసే ఇవ్వండి" అని వేడుకున్నాడు ప్లీడరు గారు.

ఇంతకీ ఈయనకెదురుగా నిలబడిన కాంగ్రెసు "క్షుద్రుడు" అప్పటికే అయిదేళ్ళు జైలులో మగ్గినవాడు!

ఎన్నికలు దగ్గిర పడినకొద్దీ ప్లీడరుగారికి వేడెక్కింది. కారులో ఊరంతా తిరగటమూ, నలుగురు చేరినచోట కారు ఆపి అప్పటికప్పుడే ప్లీడరుగారు ప్రసంగం ప్రారంభించటమూ, గొడ్లకాడ పిల్లలు చుట్టూ మూగి నోళ్ళు తెరుచుకుని వినటమూ, పెద్ద వాళ్ళు వినిపించు కోకుండా పోవటమూ, చదువుకున్న కుర్రకారు నవ్వటమూ - ఇది నిత్య కార్యక్రమం అయిపోయింది.

ఈ మీటింగుల్లో సీతారామారావు కూడా మాట్లాడసాగాడు. తన అల్లుడికి మాట్లాడే శక్తి ఉండటం గమనించి ప్లీడరుగారు ఆశ్చర్యపడ్డాడు. ఇంకా పెద్ద సభలు ఏర్పాటు చేసి రేపో ఎల్లుండో ఎన్నికలనగా అల్లుడిచేతా, మరికొందరు మిత్రులచేతా మాట్లాడించాలని ప్లీడరుగారు ప్రయత్నించాడు. ఈ ప్రయత్నం అభాసయిపోయింది. వచ్చిన జనమే పాతికమంది. వాళ్ళు సభ జరగనీయకుండా అల్లరిచేశారు.

ఎన్నికలు జరిగాయి. ప్లీడరుగారి డిపాజిట్ పోయింది. ఆయన పడ్డ శ్రమకు నాలుగైదు వందలు దక్కాయి, ఫరవాలేదు.

❁ ❁ ❁ ❁ ❁

సీతారామారావు పట్నంలో నూరు రూపాయల ఉద్యోగం సంపాయించాడు. కాస్మాపాలిటన్ క్లబ్ ఊరికే పోలేదు. ఆ రోజులకది మంచి సంపాదనే. నెలకు రెండు పుట్లు! కాని అదేం కర్మమో ఇంటికి పంపించాలంటే కానీ ఉండేదికాదు. పాతిక రూపాయలు ఇంటి అద్దెకిందే పోయేది. ఉద్యోగానికి తగిన దుస్తులుండాలి. ఇంటికెవరన్నా వస్తే కూచోటానికి నాలుగు కుర్చీలూ, ఆదివారాలు బయటికి పోతే నాలుగేసి రూపాయలఖర్చూ,

భార్యకు అప్పుడప్పుడూ చీరలూ, నగలూ-ఎంత చెట్టు కంత గాలిలాగా ఎక్కడికక్కడ సరిపోతూనే ఉంది.

రాఘవులు ఉత్తరాలు రాస్తూనే ఉన్నాడు. ఇప్పుడు రాఘవులుకు అయిదుగురు పిల్లలు. మొత్తం ఏడుగురయితే ఇద్దరుపోయారు. పిల్లలెవర్నీ బడికి పంపటం లేదని రాశాడు. తిండే పెట్టలేనివాడు పిల్లలకు చదువులెక్కడ చెప్పిస్తాడు?

"ఈ దుర్దశలో నేనుకూడా వాళ్ళ గొంతుమీద లేను. అంతే చాలు" అని తన అంతరాత్మను సమాధానపరుచుకో జూశాడు సీతారామారావు. అధమం నెలకో పది పంపినా వాళ్ళకెంతో లాభంగా వుంటుంది. కాని ఆ పదీ పంపటం అతనికి పడటం లేదు.

అతను పట్నంచేరి దాదాపు రెండేళ్ళు కావస్తోంది. ఈ లోపుగా రెండు మూడు సార్లు అత్తవారింటికి వెళ్ళి నాలుగేసి రోజులుండి వచ్చాడు గాని, ఇంటికి వెళ్ళటం పడలేదు. ఆఖరుసారి వెళ్ళినప్పుడు ఎట్లాగో తెలిసి రాఘవులే చూడవచ్చాడు. అన్ననూ, అతని పెరిగిన గడ్డమూ, పీక్కుపోయిన మొహమూ చూడగానే సీతారామారావుకు శూలం పెట్టి డొక్కలో పొడిచినట్టయింది. ఎంత దారిద్ర్యం! అటువంటి దారిద్ర్యాన్ని మనుషులు ఎందుకు సహిస్తారు! తాను మారానని ఒప్పుకోవడం ఇష్టంలేక రాఘవులు చాలా మారాడనుకున్నాడు.

"అంతా కులాసాయేనా" అన్నాడు సీతారామారావు.

"అదే కులాసా! ఉన్నాం!" అన్నాడు రాఘవులు విశాలంగా నవ్వుతూ. "ఇంటికేసి చూడకపోతివేం? ఒకసారి రారాదూ?"

"రావాలనే అనుకున్నా! రావటానికీ, పోవటానికీ ఒక రోజు ప్రయాణమే!" అన్నాడు సీతారామారావు.

"అవుననుకో! అయితేమటుకు? పెద్దవాడు ఇంటిపట్టునుండటంలా. ఈ వూళ్ళోనే ఏదో ప్రెస్సులో పనిచేస్తున్నాడు. నెలకొకసారో, రెండుసార్లో వచ్చి రూపాయీ, రెండూ ఇచ్చిపోతుంటాడు. నాకిప్పుడు వాడి బరువు లేదు. పెద్దపిల్లదే దిగులు పట్టుకుంది. ఎక్కడన్నా ఓ ఇరవై తెచ్చుకుంటున్న వాణ్ణి చూసి పెళ్ళి చేద్దామనుంది. ఆ బరువుపోతే మిగిలిన వాళ్ళం ఎట్టాగోట్టా తంటాలు పడతాం మరి. ఏమంటా?"

ఏమనటానికీ సీతారామారావుకు పాలుపోలేదు. తాను తన అన్నకు ఏవిధంగానూ సహాయపడ లేకపోవటం తలుచుకున్నకొద్దీ ఆశ్చర్యంగా ఉంది.

"నా సంగతి అంతంత మాత్రంగానే ఉంది. సంపాదిస్తున్నాననేగాని నా సంపాదనంతా పట్నమే తినేస్తుంది. కనపడని ఖర్చు!" అన్నాడు సీతారామారావు.

"కాదుమరీ!" అన్నాడు రాఘవులు.

"నీ కెప్పుడన్నా డబ్బు కావలిస్తే రాస్తూండు. అయిదుకూ పదికీ అవస్థ పడమాకు" అన్నాడు తమ్ముడు.

రాఘవులు నవ్వాడు.

"ఒరే! డబ్బవసరం ఎప్పుడూఉంటుంది. ఏం రాసేది? నీ దగ్గర మిగిలినప్పుడు నువ్వే పంపిస్తూ ఉండు. నువ్వు ఇబ్బంది పడబోకు సుమా!"

రాఘవులు వెళ్ళిపోగానే సీతారామారావు హృదయంలో ఉండిన భ్రాతృప్రేమ కట్టతెగినట్టయింది. పుట్టి నూరుదాకా అమ్ముతుండిన రోజుల్లో రాఘవులు చదువుమాని నాగలి పట్టాడు. ఆ కాలంలో రాఘవులు బియ్యే దాకా చదివినా సంసారం ఇంత చితికేదీకాదు. తన చదువు కోసం రాఘవులు చేసిన త్యాగం ఏమిటీ? ఇవాళ రాఘవులెక్కడున్నాడు? తాను ఎక్కడున్నాడు? రాఘవులు ఏడాదికి నూరు సంపాదిస్తున్నాడో లేదో!

పట్నం తిరిగిరాగానే తీసుకున్న జీతంలోనుంచి సీతారామారావు ఇరవై రూపాయలు అన్నకు పంపాడు. జీతం తక్కువ వచ్చిందేమని భార్య అడిగింది. అన్నకు పంపానన్నాడు. భార్య ఏమీ మాట్లాడలేదుగాని ఆవిడ మౌనం మాటలకన్న ఎన్నోరెట్లు భావయుక్తంగా ఉంది.

కొంచెంసేపుండి, "ఈ నెల మటుకేనా? నెలనెలా పంపుతారా?" అన్నది.

సీతారామారావుకు చిరాకెత్తింది.

"నెల నెలా పంపుతాను. ఒక నెల తిని మిగతా నెలలు పస్తుంటారా?" అన్నాడు.

"నెలకు ఇరవై చొప్పున?"

"నెలకు అరవై చొప్పున చదువుకింద నాలుగేళ్ళపాటు ఉమ్మడి ఆస్తిలోనించి తగలేశాను. మరేం ఫరవాలేదు. నా చదువు మూలంగా వాళ్ళకి తిండి లేకుండా పోయింది."

❋ ❋ ❋ ❋ ❋

యుద్ధం వచ్చింది. మామగారు తన పలుకుబడితో సీతారామారావుకు రకరకాల ఉద్యోగాలిప్పించాడు. యుద్ధ నిధి వసూళ్ళు, ప్రాపగండా రిక్రూట్‌మెంట్, చివరకు సప్లయిశాఖ – వీటిల్లో పనిచేసి అతను చాలా డబ్బు పోగుచేశాడు. పెద్ద పెద్ద వాళ్ళను పట్టుకున్నాడు. లంచాలు పెట్టాడు. కోటాలు సంపాదించాడు. యుద్ధం ముగిసినా సంపాదన హెచ్చింది.

ఇప్పుడు రాఘవులు పరిస్థితి కూడా వెనకటంత ఘోరంగా లేదు. రాఘవులు పల్లెటూరు వొదిలి బస్తీ చేరాడు. కూతురికి పెళ్ళి చేశాడు. ముగ్గురు కొడుకులు చిన్న చిన్న ఉద్యోగాలు చేసి సంపాదిస్తున్నారు. రాఘవులు కూడా బస్తీలో పొగాకు వ్యాపారం, నేతి వ్యాపారం పెట్టాడు. ఇదంతా విని సీతారామారావు తన అన్న భోగభాగ్యాలతో తులతూగుతున్నట్లు ఊహించుకుని తన అంతరాత్మను సంతృప్తి పరుచుకున్నాడు.

కాని సంతృప్తిపడటానికేమీలేదు. రాఘవులు పెద్ద కొడుకు ప్రెస్సులో కంపోజిటర్. రెండోవాడు సైకిల్‌షాపులో పనిచేస్తున్నాడు. మూడోవాడు ఎవరో డాక్టరు గారి దగ్గర నౌకరీ చేస్తున్నాడు. రాఘవులు అల్లుడు కాస్త డొక్కశుద్ధి కలవాడు. యుద్ధానికి ముందరే కమ్యూనిస్టులతో కలిసి తిరగసాగాడు. కమ్యూనిస్టు సాహిత్యం తెగచదివాడు. తన సిద్ధాంతాలను బావమరుదులకు నూరిపోస్తుండేవాడు. ఇక రాఘవులు అమాయకుడు. కల్మషం ఎరగనివాడు. కాస్తమంచిగా మాట్లాడినవాళ్ళకు వీశెలకొద్దీ పొగాకూ, నెయ్యీ అప్పు పెట్టి భాగస్తుడికి కోపం తెప్పించాడు. రెండు నెలలలైనా తిరగకుండానే ఆ వ్యాపారంలో రాఘవులుకు భాగం లేకుండా పోయింది.

పెళ్ళయిన చాలాకాలానికి సీతారామారావు భార్య గర్భవతి అయింది. ఆమెను భర్త పుట్టింటికొకసారి తీసుకొచ్చినప్పుడు అన్నగారి ఇంటికి కూడా వెళ్ళాడు. అక్కడి స్థితిగతులన్నీ చూశాడు. అన్నను చూస్తే జాలివేసింది. ముగ్గురు కుర్రాళ్ళకూ కమ్యూనిస్టుల భాష అలవడింది. ఇదంతా డబ్బులేక పోవటం వల్ల వచ్చే జబ్బే అనుకున్నాడు.

"అన్నయ్యా! వీళ్ళని నావెంట పట్నం పంపిస్తావా? ఎక్కడో ఒకచోట వేయిస్తాను" అన్నాడు సీతారామారావు.

"నీ యిష్టం" అన్నాడు రాఘవులు. కాని అతన్ని పిల్లలే పోషిస్తున్నారు. అందుచేత పిల్లలతోబాటు ఆయన కూడా పట్నం రావలసివచ్చింది. అయితే, ఇప్పుడిటువంటి కుటుంబాలు సీతారామారావుకు బరువుకాదు. అతనికి చాలా వ్యాపారాల్లో వాటా ఉంది. చాలారకాల సంపాదన ఉన్నది. స్వాతంత్ర్యం వచ్చిన రోజునుంచీ అతను పలుకుబడిగల కాంగ్రెసు వాదులతో దోస్తీగా తిరుగుతున్నాడు.

రాఘవులు పిల్లలతోసహా పట్నం రావటం మంచిదయింది. వాళ్ళు వచ్చిన కొద్ది రోజులకే కమ్యూనిస్టుల మూలంగా కల్లోలాలు బయలుదేరాయి. రాఘవులు కూతురూ, అల్లుడూ అండర్‌గ్రౌండ్ అయిపోయారు.

సీతారామారావు రోజూ కమ్యూనిస్టులను తిడుతుండేవాడు. రాఘవులు పిల్లలు వాళ్ళని సమర్థిస్తుండేవాళ్ళు. ఈ విధంగా తనకెదురు చెప్పటం కృతఘ్నతలాగా తోచేది సీతారామారావుకు.

ఒకనాడు సీతారామారావు ఇంటికి వచ్చేసరికి ఇంట్లో కొత్త మొహాలు కనిపించాయి. తీరా విచారిస్తే వాళ్ళు రాఘవులు కూతురూ, అల్లుడూ అని తెలిసింది! రాఘవులు అల్లుడు తానూహించుకున్నట్టు లేకపోవడం చూసి సీతారామారావు ఆశ్చర్యపడ్డాడు. అతను ఇంగ్లీషు ధారాళంగా మాట్లాడగలడు. ఎంతసేపు మాట్లాడినా తొణకకుండా హాస్యంగా కూడా మాట్లాడగలడు. పోలీసులుచేసిన దుర్మార్గాలను వర్ణించేటప్పుడు కూడా సాధారణ విషయాలు మాటలాడుతున్నట్టే కనబడ్డాడు. అయితే లోపల ఎంత ఆవేశాన్ని నిగ్రహించుకున్నాడో సీతారామారావు ఊహించగలిగాడు.

వాళ్ళిద్దరూ తమ ఇంట్లో అజ్ఞాతవాసం పెడతామంటారేమోనని సీతారామారావుకు చెడ్డ భయం కలిగింది. కాని వాళ్ళు ఉండలేదు. అన్నాలు తిని చీకటిలో పడి వెళ్ళిపోయారు. వాళ్ళను దిగబెడతామని బయలుదేరి వెళ్ళిన రాఘవులు కొడుకులు తిరిగి ఇంటికి రాలేదు.

తరవాత కొద్దిరోజులకు రాఘవులు పెద్ద కొడుకును కొండపల్లి ప్రాంతంలో కాల్చి చంపారు.

❁ ❁ ❁ ❁ ❁

మళ్ళీ ఎన్నికలు వచ్చాయి. తనను కాంగ్రెసు మిత్రులు పోటీ చెయ్యమంటున్నారనీ, రెండు వారాలపాటు వచ్చి అక్కడే ఉండి సహాయపడవలసిందనీ మామగారు సీతారామారావుకు రాశారు. సీతారామారావు భార్యతోనూ, కొడుకుతోనూ వెళ్ళాడు. ఎవరెవరోవచ్చి తన మామతో మాట్లాడి వెళ్ళే విషయాలన్నీ వింటుంటే కాస్మాపాలిటన్ క్లబ్ జ్ఞాపకం వచ్చింది.

ప్లీడరుగారు పోటీచేస్తున్న సీటుకి కమ్యూనిస్టూ, లోక్‌పార్టీ మనిషీ, ప్రజా సోషలిస్టూ కూడా పోటీచేస్తున్నారు.

"ఏంటీ కాంగ్రెసు వోటు బాగానే చీలుతుంది. అదొక్కటే మనకు కాస్త ఆశ!" అన్నాడు ప్లీడరుగారు.

తీరా విచారిస్తే తన మామగారితో పోటీచేసే అభ్యర్థి రాఘవులు అల్లుడేనని తెలిసింది. సీతారామారావు అతనితో మాటలాడాడు కూడా. మంచి మాటలతో అతను తప్పుకుంటాడేమోనని సీతారామారావు చూశాడు కాని అటువంటి ప్రయత్నం అనవసరం.

మామగారి ఎన్నికలకుగాను సీతారామారావు స్వయంగా చాలా ఖర్చుచేశాడు. మీటింగులలో మాటలాడదామని కూడా అనుకున్నాడు. కాని కాంగ్రెసు పక్షాన మీటింగు పెట్టడమే దుస్సాధ్యమయింది.

ఆ ఎన్నికలలో కమ్యూనిస్టు అభ్యర్థి గెలిచాడు. ప్రజా-సోషలిస్టుకు కూడా బాగానే వోట్లు పడ్డాయి. మళ్ళీ ప్లీడరుగారికి డిపాజిట్ పోయింది.

ఈ అర్థంలేని ఎన్నికకు గాను తన సొంత డబ్బు ఇరవై వేలదాకా తగలేసుకుని పట్నం తిరిగిపోతూ సీతారామారావు "రాఘవులన్నయ్య అల్లుడు పైకివచ్చిన దారి ఏమిటో?" అనుకున్నాడు.

ముద్రణ: ఆంధ్రప్రభ, 8 డిసెంబర్ 1954